Anatol EREMIA

Dicționar toponimic (VI)

A.E. – dr. hab., cercetător conferențiar, lingvist, specialist în onomastică. A editat 25 de cărți, cele mai recente fiind *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006; *Dicționar geografic universal*, Chișinău, 2008; *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, 2009.

„Toponimia reprezintă imaginea obiectivă
a realităților din natură și societate"
(acad. **Iorgu Iordan**).
„Toponimia e însuși graiul de fiece zi
al oamenilor exprimat sugestiv prin nume
de locuri și localități"
(acad. **Nicolae Corlăteanu**).

Cărbuna, comună în raionul Ialoveni, este situată la obârșia unei vâlcele din dreapta râului Botna. Coordonate geografice: 46°42'30" lat. N, 28°57' long. N. Este una dintre cele mai vechi localități cu populație românească din zona Codrilor Botnei, care odinioară acopereau un imens teritoriu basarabean, de la izvoarele râului Botna, lângă satele Lozova și Vorniceni (Strășeni), până la vărsarea acestuia în Nistru, lângă Chițcani (Căușeni).

Despre măreția acestor codri ne mărturisesc cronicile și hrisoavele domnești. Faima lor de veacuri a fost elogiată în creația epică și în cântecele populare. Pădurile, ca și pământurile roditoare, apele, pășunile, au avut o mare însemnătate în viața localnicilor, servind drept adăpost și apărare pe timp de războaie și invazii, drept depozit permanent de combustibil vegetal și al materialelor de construcție, drept sursă naturală de obținere a hranei, prin vânătoare și culesul de fructe și poame. Prin arderea lemnului de pădure se producea potasa (folosită în industria sticlei și în cea textilă), se obținea sarea de potasiu și silitra (îngrășă-

BDD-A20710 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:04 UTC)

minte agricole de neînlocuit în vremurile de demult), apoi și mangalul sau cărbunele de lemn (un atribut de mare preț în activitatea fierarilor, croitorilor etc.).

Cărbuna a fost un loc de exploatare a acestor materii prime, care pe timpuri deveniseră, pe drept cuvânt, mărfuri solicitate în toată Europa. Prin acțiuni și procese semiindustriale au fost tăiate păduri de pe mari suprafețe din întreg teritoriul Moldovei istorice. Locurile de exploatare a mangalului au rămas să se numească până astăzi *Bocșa, Bocșele, Cărbuna, Cărbornița (Căbornița), Cărbunăria, Cărbunișteа, La Cărbuni, Vetrele de Cărbuni, Măngalii, Măngălăria.* Pe aceste teritorii se situau locuințele lucrătorilor și instalațiile de ardere a lemnului (bocșele, căbornițele, cuptoarele, vetrele). Unele dintre așezări s-au transformat, cu timpul, în cătune și sate mari.

Satul Cărbuna din raionul Ialoveni exista, probabil, în sec. al XVIII-lea, deoarece în hotarnica moșiei Hotărnicenilor de la 1775 e menționată Valea Cărbunei [1, p. 204]. Atestările ulterioare sunt frecvente și sistematice: 227 gospodării țărănești, 12 mori de vânt și 3 mori cu tracțiune de cai [1817, 2, p. 199-200]; moșierul Fiodor Krupenski stăpânea 5.066 desetine de pământ și 1.084 desetine de pădure, sătenii – 1456 desetine de terenuri agricole, inclusiv 13 desetine de plantații de vii și livezi [1865, 3, vol. III, p. 311]; 189 de case și 1003 locuitori [1875, 4, p. 91]; 1102 locuitori (559 bărbați și 543 femei) [1897, 5, p. 6]; 201 case și 1230 de locuitori țărani români, vii și grădini cu pomi [1904, 6, p. 50]; 1910 locuitori, dintre care 1853 români, 25 ruși și ucraineni, 20 evrei ș.a. [1930, 7, p. 462]; 2263 de locuitori [1970, 8, p. 212]; 1901 locuitori, dintre care 1891 români, 7 ruși, 2 găgăuzi, 1 ucrainean [1994, 9, vol. I, p. 238].

În preajma satului Cărbuna au fost descoperite vestigii arheologice care probează existența în aceste locuri a mai multor așezări, unele dintre care s-au suprapus, datând din diferite perioade, eneolitică (mil. IV-III î.Hr.), romană (sec. II-III d.Hr.) și din Evul Mediu (sec. V-XVII). Relicvele descoperite pe teritoriul satului în anul 1961 conțin peste 850 de obiecte străvechi (topoare, vârfuri de sulițe, amnare, fragmente de vase de lut, amulete, brățări), ceea ce confirmă vechimea de secole și milenii a așezărilor omenești în această zonă.

BDD-A20710 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:04 UTC)

Cărasul, lac în lunca Prutului, la vest de Crihana Veche (Cahul), figurează pe o hartă topografică de la sfârșitul sec. al XIX-lea, cu mențiunea privind adâncimea obiectului hidrografic – 1,5-2 m. Etimonul denumirii este termenul ihtiologic *caras* „pește de baltă din familia crapului, lung de 15-20 cm". Localnicii descriu în felul următor acest nume topic: „E o baltă nu prea mare, dar bogată în tot felul de pești mici, mai cu seamă cărășei. Se prindeau ușor și repede, și cu fatca, și cu undița. Nu dădea în clocot apa în ceaunul de mămăliguță că pe loc te întorceai cu un castron plin cu cărași, tocmai buni de prăjit. Acum ia-i de unde nu-s, a scăzut apa în baltă, s-au împuținat și peștii". Hidronimul reprezintă o formație onimică, creată prin metonimie (*toto pro pars* „totul denumit printr-o parte a sa"), semnificația lui inițială fiind „lac cu carași", „lac bogat în carași", „loc unde se prind bine carașii". Procedeul nominației prin metonimie e destul de productiv în hidronimie. Să se compare și alte nume de bălți, lacuri și gârle de acest fel: *Crapul, Plătica, Ghibanul (Bibanul), Goghia, Știuca.*

Ciuta, poiană în pădurea Vărzăreștilor (Nisporeni), *Izvorul Ciutei,* izvor în hotarul satului Teleșeu (Orhei), *Pârâul Ciutelor,* afluent al Bâcului, în raionul Călărași, *Valea Ciutei,* cu varianta *Valea Ciuții,* vale pe teritoriul comunei Logănești (Hâncești). După cum se poate observa, locurile menționate sunt situate în zona codrilor Lăpușnei și Orheiului, denumirile lor vizând habitatul ciutelor, a grațioaselor animale de pădure, pe care noi le mai numim și *căprioare.* Omul de la țară, înfrățit cu ogorul și pădurea, niciodată n-a fost indiferent față de locurile pitorești și atrăgătoare din preajma sa, de aceea le-a conferit cele mai alese calificative: *Căprioara, Căprița, Hulubița, Găinușa, Fântâna Cucului, Poiana Ciutei...* Or, însuși omul și-a atribuit ca semn de distincție denominativă cuvinte-nume din lumea ființelor naturii: *Cerbu, Cerbeanu, Ciută, Ciuteș, Cucoară, Cucu, Păun, Turtureanu, Vrabie* etc. Ciutele sunt personaje alegorice prezente în multe creații folclorice (basme, legende). Scriitorii, poeții le acordă calificative dintre cele mai sugestive: „Din tufe dese, cu foșnet iute, răsări o ciută cenușie, pe picioarele-i subțiri și sprintene" (M. Sadoveanu), „Împrejuru-ne s-adună (...) / Bouri nalți cu steme-n frunte, / Cerbi cu coarne rămuroase, / Ciute sprintene de munte (...)" (M. Eminescu).

Coroiul, deal împădurit, cu terenuri accidentate, la nord-vest de or. Hâncești; *Pădurea Coroilor,* porțiune a zonei codrilor Lăpușnei, to-

BDD-A20710 © 2014 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:04 UTC)

ponim istoric (a. 1615); *Valea Coroiului,* vale în cuprinsul moșiei satului Tomai (Leova). Aceste toponime au la bază termenul ornitologic *coroi,* nume dat unor păsări răpitoare, asemănătoare cu uliul. Pasărea *coroi*, cunoscută și cu denumirile *vultur* (de stepă), *vultan, hultan,* se hrănește cu vietăți zburătoare mai mici, inclusiv cu păsări domestice, îndeosebi găini și pui de găină, rățuște și boboci. În antroponimie termenul și-a găsit răspândire mai întâi ca poreclă, din care au rezultat apoi numele de familie *Coroi, Coroianu, Coroiescu.* Documentele vechi atestă și câteva nume de localități provenite de la antroponime: *Corojeni, Coroiești* (sec. XVI-XVII).

Cula, râu, afluent, pe dreapta, al Răutului, la Breanova (Orhei). Izvorăște în preajma localității Izvoreni (anterior Fundul Culii, Ungheni). Lungimea: 40 km. Are direcția de la vest spre est. Altitudini: 300-350 m la izvoare și 37 m la vărsare. Acumulează apele mai multor râulețe și pâraie: *Hulboaca, Odaia, Ursoaia, Toloaca, Dârnovățul, Vrabia, Dolina, Dișcova* (pe dreapta), *Măgurele, Culișoara, Împuțita, Susuroaia, Odăița, Prihodiștea, Cumpăna, Țarna, Bahul* (pe stânga). În valea Culii sunt așezate satele: Izvoreni, Bogheni, Rădeni, Hirova, Săseni, Ghetlova, Puțintei, Viprova, Dișcova, Morozeni ș.a.

Prima mențiune documentară a hidronimului datează din 1436. Printr-un hrisov al voievozilor Ilie și Ștefan, i se dăruiesc lui Hodco două locuri pustii pe Cula, pentru a-și întemeia două sate, „cu hotarele de care acestea vor avea nevoie” [10, vol. I, p. 216-217]. Unul dintre cele două sate nou-întemeiate a fost Deteleva (Ghetlova de astăzi), după cum reiese dintr-un document din 1546, prin care Petru Rareș întărește lui Balcu „jumătate de sat ce este pe Cula, anume Deteleva”, cumpărată de la Marica, fiica lui Ivanco pârcălab, care o cumpărase de la Marena, fiica lui Hodco [11, veacul XVI, vol. I, p. 465]. Mai multe locuri, moșii și sate de pe Cula apar menționate și în secolele următoare (XVII-XIX) [12, p. 68, 86, 206, 252, 460 ș.a.].

Hidronimul *Cula* nu poate fi explicat prin apelativul *culă* „turn circular; cupolă, boltă”, cum au încercat să facă aceasta unii etimologiști. Noțiunile, în cazul dat, sunt incompatibile. De fapt, hidronimul este de origine turcică, având ca etimon cuvântul *kul / kol* „vale; râu”. Acest lexem a existat în limba turcică comună și e cunoscut în aproape toate limbile turcice actuale: v. tcc. *gol / kol / kul* „loc jos”, „șes”, „depresiune”, „vale”,

BDD-A20710 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:04 UTC)

„râu”, tăt. *kul* „râpă”, „ramificație, braț de râu”, „albie de râu uscată”, tc. *kol* „braț de râu”, k-kalp. *kol* „arâc mic”, „braț de râu”, „afluent”. Aici se cuvine a fi luat în considerare și mong. *gol* „râu”, „defileu, trecătoare”, „vale adâncă și închisă; hârtop, zonoagă”, oset. *kul* „lac” (element lexical împrumutat din limbile turcice).

Cu tcc. *gol / kol / kul* „vale”, „râu” pare să fie înrudit etimologic găg. *kulak* „vale, vâlcea”, „râpă”, de la care s-au format microtoponimele din sudul republicii: *Kulaa Baalar* „valea viilor”, *Ingea Kulak* „valea (râpa) îngustă, strâmtă”, *Ketenik' Kulaa* „valea cânepăriei”, *Kâr Kulaa* „valea câmpului”. În regiunile asiatice, cu populații turcice, se întâlnesc multe hidronime formate cu acest component: *Sangan Gol* „râul alb”, *Șara Gol* „râul galben”, *Karakol* „râul negru” (de fapt, „râul care izvorăște din pământ, din izvoare”), *Narânkol* „râul îngust”, *Sarâkul* „râul galben”. Numele râului din Basarabia pare să fi fost preluat dintr-o regiune asiatică sau, eventual, creat pe loc de o veche populație turcică (cumani).

Furnicarul, locuri în zonele de pădure: vale în hotarul satului Costești (Ialoveni), parte de pădure lângă satul Cărpineni (Hâncești), teren agricol în cuprinsul moșiei comunei Seliște (Nisporeni). Toponimul reproduce apelativul *furnicar* „ridicătură mică de pământ care adăpostește o colonie de furnici; mușuroi”. În zonele respective au fost înregistrate și derivatele onimice provenite direct de la etimonul primar *furnică* „insectă mică, neagră sau roșie, care trăiește în colonii”, acestea fiind formate cu suf. *-oaia – Furnicoaia,* vâlcea la nord-est de satul Cotihana (Cahul), cu suf. *-os(ul) – Furnicosul,* deal, odinioară împădurit, la sud de Sinești (Ungheni), teren agricol, fostă pădure, în preajma satului Drăsliceni (Strășeni). Numele topice în discuție formează un areal onimic compact în zonele de pădure, unde, datorită solului bine afânat și bogat în substanțe hrănitoare, furnicile își aleg locul de viețuire.

Referințe bibliografice

1. Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise,* vol. VI, partea II, Iași, 1933.
2. *Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 года* // Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии, vol. III, Chișinău, 1907.
3. *Localitățile Republicii Moldova,* vol. I-IX, Chișinău, 1999-2010.

BDD-A20710 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:04 UTC)

4. *Бессарабская губерния в 1870-1875 годах. Перепись населенных мест,* Chișinău, 1912.
5. *Первая всеобщая перепись населения Российской Империи. Бессарабская губерния. 1897 год,* Sankt-Petersburg, 1905.
6. Zamfir Arbore, *Dicționarul geografic al Basarabiei,* Chișinău, 2001 (după ediția I, București, 1904).
7. *Enciclopedia României,* București, vol. II, partea I, 1935.
8. *Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года по Молдавской СС,* Chișinău, 1972.
9. *Dicționarul statistic al Republicii Moldova,* Chișinău, vol. I-IV, 1994.
10. *Documenta Ramaniae Historica. A. Moldova,* București, vol. I, 1975 și urm.
11. *Documentele privind istoria României. A. Moldova,* București, veac. XIV-XV, vol. I, 1954; veac. XV, vol. II, 1954; veac. XVI, vol. I-III, 1955; veac. XVII, vol. IV, 1956.
12. Aurel Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului,* București, 1944.
13. Marian Jurkowski, *Ukrainska terminologia hydrograficzna,* Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1971.
14. Т. А. Марусенко, *Материалы к словарю украинских географических апеллятивов //* Полесье, Moscova, 1968.
15. Э. М. Мурзаев, *Словарь народных географических терминов,* Moscova, 1984.
16. Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка,* vol. I-IV, Moscova, 1964-1973.
17. *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374-1600,* București, 1981.
18. L. T. Boga, *Documente basarabene. Mărturii hotarnice,* vol. XX, Chișinău, 1938.
19. *Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774 //* Moldova în epoca feudalismului, Chișinău, vol. VII, părțile I-II, 1975.
20. *Списки населенных мест Российской Империи. Бессарабская губерния. 1859 год,* Sankt-Petersburg, 1861.
21. *Totalurile recensământului unional al populației din R.S.S. Moldova din anul 1989,* Chișinău, 1990.
22. *Moldova în epoca feudalismului,* Chișinău, vol. I, 1961; vol. II, 1978; vol. III, 1982; vol. IV, 1986; vol. V, 1987; vol. VI, 1992; vol. VII, 1975; vol. VIII, 1998; vol. IX, 2004; vol. X, 2005.

BDD-A20710 © 2014 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:57:04 UTC)